

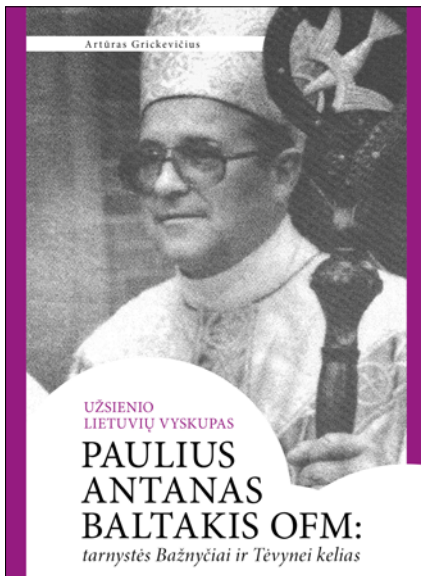
Monografija apie užsienio lietuvių vyskupą Paulių Antaną Baltakį

Juozas Banionis

Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centras, Gedimino pr. 40/1, Vilnius
el. p. juozas.banionis@genocid.lt

GRICKEVIČIUS, Artūras. *Užsienio lietuvių vyskupas Paulius Antanas Baltakis OFM: tarnystės Bažnyčiai ir Tėvynei kelias*. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas, 2018. 388 p.

Vyskupas Paulius Antanas Baltakis – ryški lietuvių išėivijos asmenybė, puoselėjusi ne tik dvasingumą tarp mūsų tautiečių, pasklidusių po Vakarų pasaulį, bet ir buvusi jų priešakyje bei lydėjusi juos per ilgus ir nelengvus Lietuvos laisvinimo metus. Todėl labai prasmingas autoriaus sumanymas šiuo moksliniu tyrimu atskleisti vyskupo P. A. Baltakio ganytojišką tarnystę išskirtiniu mūsų Tėvynei laikotarpiu. Tas laikotarpis – tai ketvirtis

amžiaus, aprėpiantis 1984–2009 m., labai reikšmingas tiek P. A. Baltakio, kaip užsienio lietuvių vyskupo, asmeniui, tiek visai mūsų Lietuvai – iš pradžių kraštui išgyvenant nuožmius sovietų okupacijos metus, vėliau kylant Tautiniam atgimimui, po to tampant jau nepriklausoma valstybe ir įsitvirtinant tarptautiniu mastu. Neatsitiktinai autorius monografijoje užsibrėžė tikslus: „Išryškinti glaudžias užsienio lietuvių tautiškumo ir katalikiškumo <...> sąsajas“ bei „užsienio lietuvių katalikų dvasininkų ir jų tiesioginių pagalbininkų veiklą Lietuvai“¹. Siekiai įgyvendinami pažangiai, nes remiamasi plačia šaltinių baze, kuri apima skelbtuosius rašytinius, neskelbtuosius rašytinius, radijo laidų įrašus ir gyvąją atmintį, t. y. liudininkų ar amžininkų prisiminimus. Be to, monografijoje

¹ GRICKEVIČIUS, Artūras. *Užsienio lietuvių vyskupas Paulius Antanas Baltakis OFM: tarnystės Bažnyčiai ir Tėvynei kelias*. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas, 2018, p. 16.

cituojiama mokslinė ir pažintinė literatūra. Siekiant užsibrėžtų tikslų, lyginami, analizuojami ir sisteminami šaltiniuose ir istoriografijoje surasti duomenys, dažniausiai taikomas aprašomasis metodas. Monografiją sudaro įvadas, trys skyriai ir išvados. Skyriai suskirstyti dar į poskyrius, o kai kurie iš jų – į dar mažesnius skyrelius. Labai pagirtinas autoriaus sumanymas atskleisti vyskupo P. A. Baltakio veiklą su asmeniu tiesiogiai ir netiesiogiai susijusių 1979–2009 m. įvykių chronologinėje suvestinėje – informatyvioje lentelėje, pateiktoje knygos pabaigoje. Šis įvykių kaleidoskopas užbaigiamas operatyviu įrašu: „2018 m. balandžio 24 d. P. Baltakis sugrįžo į Lietuvą ir apsigyveno Kaune, mažesniųjų brolių Šv. Klaros globos namuose.“² Leidinį labai pagyvina originalios nuotraukos, dokumentų faksimilės, kurių didžiuma publikuojama pirmąkart.

A. Grickevičius pasakojimą apie tai, kaip atliko tyrimą, pradeda trumpu skyriumi „Bažnytinės tarnystės kelias“, kuriame glaustai aprašė kunigo, vienuolio ir vyskupo P. A. Baltakio likimą. Kaip ir pabrėžiama monografijoje, joje vertinga tai, kad ne tik bene pirmąkart, remiantis moksliniais tyrimais, archyvine medžiaga, retrospektyviai aprašomas P. A. Baltakio gyvenimas, bet ir patikslinamos kai kurios jo nueito kelio detalės, fiksuotos bendro pobūdžio literatūroje. Pavyzdžiui, tikslinama būsimojo vyskupo gimimo data, jo dalyvavimas ginkluotame pasipriešinime 1944 m., įgytas statusas Pranciškonų ordine (OFM) ir pan.

Kitame skyriuje aprašomas vienas reikšmingiausių vyskupo darbų dėl Lietuvos laisvės. Jame pateikiama Tautos krikšto jubiliejaus – Lietuvos krikšto 600-ųjų metinių – rengimo peripetijos bei pačių iškilnių, vykusių Vatikane ir visame laisvajame Vakarų pasaulyje (JAV, Kanadoje) bei Lenkijos valdomame lietuviškame Suvalkų trikampyje, vaizdai. Aptaręs Lietuvos krikšto metų – 1387 m. – įsitvirtinimo mūsų istoriografijoje aplinkybes, autorius daug dėmesio skiria jubiliejaus iškilnių pasiruošimo darbams (atkleidžia jų rengimo strategiją ir taktiką) bei išryškina vyskupo siekį pabrėžti krikščionybės (katalikybės) reikšmę liudijant Lietuvos priklausomybę Vakarų pasauliui. Tokia ištikima P. A. Baltakio tarnystė Bažnyčiai ir Tėvynei telkė įvairiausių politinių pažiūrų užsienio lietuvių į Lietuvos laisvinimo sąjūdį Vakaruose. Vyskupo diplomatinis taktas ir išraiški išmintis padėjo sėkmingai organizuoti numatytus renginius, kurie reikalavo nemažų materialinių išteklių ir atrodė iš pirmo žvilgsnio sunkiai įveikiamos kliūtys. Pavyzdžiui, norint surengti Lietuvos krikšto jubiliejų reikėjo surinkti apie du šimtus tūkstančių dolerių aukų. Štai kaip subtiliai tokia problema keliama vysk. P. A. Baltakio pasirašytame kreipimesi į lietuvius: „Jeigu atsirastų per visą laisvąjį pasaulį bent šimtas geraširdžių lietuvių, kurie šiam reikalui paaukotų po \$ 1.000, kitas šimtas – po \$ 500 ir bent penki šimtai – po \$ 100, mūsų piniginės problemos būtų išspręstos.“³

Tiek pirmajame, tiek antrajame skyriuose autorius, gilindamasis į gvildenamą problemą, remiasi ne tik originaliais diplomatiniais (Lietuvos diplomatinės tarnybos), baž-

² GRICKEVIČIUS, Artūras. *Užsienio lietuvių vyskupas Paulius Antanas Baltakis OFM: tarnystės Bažnyčiai ir Tėvynei kelias*. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas, 2018, p. 364.

³ Lietuvos krikšto jubiliejaus [komiteto] 1986 m. kovo 25 d. kreipimasis. LCVA, f. 656, ap. 2, b. 893, l. 69.

nytiniais archyvų šaltiniais, bet ir nevengia cituoti Sovietų saugumo (KGB) dokumentų. Žinoma, kaip teigia pats autorius, reiktų vadovautis kritiškumo kriterijumi ir nereikėtų pervertinti pastaruosiuose šaltiniuose esančių žinių. Be to, diskutuotina autoriaus nuostata įvardyti Sovietų saugumo padalinį, veikusį okupuotoje Lietuvoje, t. y. jo pavadinimą išversti į lietuvių kalbą, – Valstybės saugumo komitetas, arba mūsų istoriniuose tekstuose priimtinus buvusios šalies originalius pavadinimus Sovietų Sąjunga (SSRS) ir atitinkamai Lietuvos SSR vardus keisti anksčiau vartotomis formomis: Tarybų Sąjunga (TSRS), Lietuvos TSR. Apskritai, autorius, interpretuodamas įvairius jau minėtuosius šaltinius, pateikia itin tikrovišką nagrinėjamo laikotarpio vaizdą. Tačiau reiklesnis skaitytojas pasigestų kai kurių tikslesnių formuluočių. Pavyzdžiui, lieka kiek neaiškus Lietuvių informacijos centro (LIC) atsiradimas, jo pavaldumas ir šios išėvių institucijos santykis su kitomis politine veikla užsiimančiomis organizacijomis (ALT, PLB, VLIK).

Pagrindinis monografijos skyrius „Darbas Lietuvai“ užima didesniąją jos dalį. Jis sudarytas iš dviejų poskyrių, apimančių du laikotarpius (iki 1990–1991 m. ir po jų). Juose atskleidžiami lietuvių religinės ir politinės laisvės siekiai bei jų įtvirtinimas jau atkūrus nepriklausomą Lietuvos Respubliką. Šiame skyriuje iškeliamas vyskupo P. A. Baltakio vaidmuo sutelkiant lietuvių išėviją ne tik didžiumos jos gyvenamoje šalyje – JAV, bet ir Australijoje, Lotynų Amerikoje, Kanadoje, Vakarų Vokietijoje. Be to, parodoma, kad krikščionybė yra ne tik tėvynainių, gyvenančių okupuotame krašte, vienybės šaltinis, bet ir lietuvių, esančių egzilyje. Monografijoje autorius įtikinamai atskleidžia, kaip vyskupas nuosekliai kėlė sovietų persekiojamos Lietuvos katalikų bažnyčios reikalą, nurodydamas uždraustą jos edukologinę, labdarinę ir leidybinę veiklą, uždarytus vienuolynus, nusavintas bažnyčias, tarp jų ir Vilniaus katedrą. Nors vyskupas vengė tiesioginių sąsajų su kažkokiomis politinėmis akcijomis, bet opiausias tautos, siekiančios Tėvynės nepriklausomybės, klausimas jam buvo gyvybiškai svarbus. Tačiau P. A. Baltakio darbuotė bylotė bylojo, jog Lietuva yra sovietų okupuota ir ten nepaisoma žmogaus teisių bei pagrindinių laisvių.

Laisvėjant SSRS geležinei uždangai ir atgimstant Lietuvai, vyskupas akcentavo Tėvynės dvasinio, socialinio gyvenimo atsinaujinimo svarbą, ekologijos ir ekonomijos atkūrimo reikšmę bei skleidė valstybės stiprinimo idėją. Visi šie įvardyti svarstymai ir nemažai diskusijų kėlęs Vilniaus arkivyskupijos priklausomybės klausimas, grindžiant archyviniais šaltiniais, atskleidžiamas likusioje monografijos dalyje. Išskirtina autoriaus pateikta ir iškalbingais skaičiais iliustruota P. A. Baltakio organizuota religinė šalpa, kuri buvo adresuota atsikuriančios Lietuvos įvairioms institucijoms. Labai prasmingai ir nūdieną skamba vyskupo P. A. Baltakio įžvalga, pareikšta dar Atgimimo metais ir dedikuota lietuvių tautai: „Mūsų tauta maža, jeigu nori išlikti, privalo užmiršti skriaudas bei siekti vieno tikslo – tautos gerovės.“⁴

⁴ GRICKEVIČIUS, Artūras. *Užsienio lietuvių vyskupas Paulius Antanas Baltakis OFM: tarnystės Bažnyčiai ir Tėvynei kelias*. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas, 2018, p. 239.

Kaip žinia, lietuvių išeiviai, nepabūgę dažnai nepalankiai besikeičiančių tarptautinių įvykių ar iškylančių didžiųjų valstybių sutarimų, nenurimo ir per ištisą sovietų okupacijos metą puoselėjo Lietuvos laisvinimo sąjūdį Vakaruose. Šioje darbuotėje, nuosekliai siekiant Lietuvos laisvės ir nepriklausomybės, reiškėsi pagrindinės politinė veikla užsimančios organizacijos (ALT, VLIK, PLB), o jų gretose aktyviai veikė ar nepamainomai reiškėsi užsienio lietuvių dvasininkai ar net katalikų sambūriai. Daugelio jų nuopelnai jau įamžinti knygoje ir atspindi lietuvių istoriografijoje. Neabejotina, kad A. Grickevičiaus monografija užims garbingą vietą tarp knygų, bylojančių apie lietuvių užsienio dvasininkų nenuilstamą veiklą dėl Lietuvos laisvės nelaisvės laikotarpiu ir atskleidžiančių, kokią nepaprastą dvasinę ir materialinę paramą jie teikė jau atgimstančiai nepriklausomai Lietuvos Respublikai.